

KONFERENSIYALAR COM

ANJUMANLAR PLATFORMASI

**I RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY KONFERENSIYASI**

**YANGI DAVR ILM-
FANI: INSON UCHUN
INNOVATION G'OYA
VA YECHIMLAR**

YANVAR, 2026

ELEKTRON NASHR:

<https://konferensiyalar.com>

ANJUMANLAR PLATFORMASI

YANGI DAVR ILM-FANI: INSON UCHUN INNOVATSION G'OYA VA YECHIMLAR

**I RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYASI MATERIALLARI**

2026-yil, yanvar

TOSHKENT-2026

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar. I Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. 2-jild, 1-son (yanvar, 2026-yil). – 80 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 8-yanvar

Mas'ul muharrir:

Isanova Feruza Tulqinovna

Annotatsiya

Mazkur to'plamda "Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar" mavzusidagi I Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Nashrda respublikaning turli oliy ta'lim muassasalari, ilmiy markazlari va amaliyotchi mutaxassislari tomonidan tayyorlangan maqolalar o'rin olgan bo'lib, ular ijtimoiy-gumanitar, tabiiy, texnik va yuridik fanlarning dolzarb muammolari va ularning innovatsion yechimlariga bag'ishlangan.

Ushbu nashr ilmiy izlanuvchilar, oliy ta'lim o'qituvchilari, doktorantlar va soha mutaxassislari uchun foydali qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ilmiy-amaliy konferensiya, innovatsion yondashuv, zamonaviy fan, fanlararo integratsiya, ilmiy-tadqiqot, nazariya va amaliyot, ilmiy hamkorlik.

Barcha huquqlar himoyalangan.

© Scienceproblems team, 2026-yil

© Mualliflar jamoasi, 2026-yil

MUNDARIJA

TEXNIKA FANLARI

Foziljonov Khojiakbar

KEY STAGES OF RECOVERY OF VISUAL INFORMATION FROM SIDE ELECTROMAGNETIC RADIATION VIDEO PATHS OF COMPUTING SYSTEMS 5-9

IQTISODIYOT FANLARI

Murtazayev Isabek

ZARAFSHON MINTAQASI SHAROITIDA

BUXORO VILOYATI SANOAT RIVOJLANISHI 10-13

Mamanov Muxammadamin

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONIDA TURIZM KORXONALARINI SAMARALI

BOSHQARISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI 14-18

FALSAFA FANLARI

Rahmatullayev Mardonbek

KIBER MAKONDA ERKINLIK VA XAVFSIZLIKNING ETIK CHEGARALARI 19-24

FILOLOGIYA FANLARI

Muzaffarov Javlon

UZUKLAR HUKMDORI" ROMANIDA ARXAIIK EPOS AN'ANALARI RIVOJI 25-27

Po'latova Lobar

O'ZBEKISTON MTRK AXBOROT DASTURLARIDA BOSHLOVCHINING NUTQ MADANIYATI VA

UNING AUDITORIYAGA TA'SIRI 28-36

PEDAGOGIKA FANLARI

Xomidjonov Abrorjon

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ORQALI O'QUV MOTIVATSIYASINI OSHIRISH

STRATEGIYALARI 37-42

Buriyeva Sobira

YAPONIYADA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI RAHBARLARINI TAYYORLASH VA

QAYTA TAYYORLASH TIZIMINING O'ZIGA XOS JIHATLARI 43-46

Nodirova Feruza

SHE'RIYATDA BADIY OBRAZNING O'ZIGA XOSLIGI

(Sa'dulla Hakim she'riyati misolida) 47-54

Sodiqova Gulnora

XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASIDA ISH BERUVCHILARNI KASBIY TA'LIM TIZIMIGA

JALB QILISHNING SAMARALI MEXANIZMLARI 55-60

Arustamyan Yana, Toshpulatov Omonullokhon

DATA-DRIVEN MANAGEMENT AND MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS (MIS) IN

UZBEK HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 61-64

Djamilov Nurali

TARIX DARSLARIDA TARIXIY ATAMALARNI O'QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK

TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH 65-67

Abdullayeva Muyassar

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING TA'LIM MUHITIGA MOSLASHUVIDA SOG'LIQNI

SAQLASH TEXNOLOGIYALARINING ROLI 68-70

TIBBIYOT FANLARI

Hurmatmatova Nigina

ДЕМЕНЦИЯ: ЭТИОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ И СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ

К РАННЕЙ ДИАГНОСТИКЕ 71-73

PSIXOLOGIYA FANLARI

Ismoilov Temurbek

VERBAL KOMMUNIKATSIYA ORQALI AUDITORIYA BILAN

SAMARALI MULOQOT O'RNATISH 74-79

O'ZBEKISTON MTRK AXBOROT DASTURLARIDA BOSHLOVCHINING NUTQ MADANIYATI VA UNING AUDITORIYAGA TA'SIRI

Lobar Po'latova,

O'zbekiston MTRK "Davr" axborot dasturlari

bosh muharririyatining katta muharriri

Tel.: +998 90 187 56 16

Ye-mail: iymona050@mail.ru

Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi axborot dasturlarida boshlovchilarning nutq madaniyati masalasi tahlil qilingan. Nutq madaniyatining asosiy mezonlari – orfoepiya, leksik boylik, uslubiy uyg'unlik, auditoriya bilan ishonchli muloqot o'rnatish imkoniyatlari keng yoritilgan. Tadqiqot jarayonida nutq madaniyatining axborot samaradorligiga ta'siri, auditoriyaning ijtimoiy-psixologik qabul qilish jarayonlari hamda xorijiy tajribalar bilan taqqoslash masalalari ko'rib chiqilgan. Olingan natijalar asosida teleboshlovchilarning kasbiy mahoratini takomillashtirish uchun amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: nutq madaniyati, teleboshlovchi, auditoriya, axborot dasturi, MTRK, ta'sir, jurnalistika

SPEECH CULTURE OF ANCHORS IN INFORMATION PROGRAMS OF THE NATIONAL TELEVISION AND RADIO COMPANY OF UZBEKISTAN AND ITS IMPACT ON THE AUDIENCE

Lobar Pulatova,

Senior Editor of the Main Editorial Office of the "Davr"

Information Programs, National Television and

Radio Company of Uzbekistan.

Annotation. This article examines the issue of speech culture of anchors in information programs of the National Television and Radio Company of Uzbekistan. The main parameters of speech culture – orthoepy, lexical richness, stylistic harmony, and the ability to establish a trustworthy connection with the audience – are analyzed in detail. The study revealed the impact of speech culture on the effectiveness of information delivery, the socio-psychological perception of the audience, and made comparisons with international practices. Based on the findings, practical recommendations are proposed to improve the professional skills of TV anchors

Key words: speech culture, TV anchor, audience, information program, NTRC, influence, journalism.

DOI: <https://doi.org/10.47390/ydif-y2026v2i1/n06>

O'zbekiston milliy teleradiokompaniyasi mamlakatdagi ommaviy axborot vositalari tizimining yetakchi vakillaridan biri sifatida nafaqat axborot tarqatish, balki jamiyatning ma'naviy va madaniy rivojiga ta'sir ko'rsatishda muhim o'rin tutadi. Axborot dasturlari orqali millionlab tomoshabinlar mamlakat va jahondagi voqealar haqida xabar topadilar. Bu jarayonda boshlovchi shaxsi markaziy o'rin egallaydi. Chunki boshlovchi nafaqat xabarni yetkazuvchi vosita, balki uning uslubi, nutq madaniyati, ovoz tembri, diksiyasi, so'z tanlashi va ifodasi orqali ma'lumotning ta'sir darajasini belgilaydi. Shuning uchun ham nutq madaniyati televidenie va radio jurnalistikasida asosiy kasbiy mezonlardan biri sifatida qaraladi.

Nutq madaniyati tushunchasi ko'p qirrali bo'lib, unda orfoepiya qoidalariga rioya qilish, grammatik to'g'rilik, uslubiy muvofiqlik, ma'naviy aniqlik, ta'sirchanlik va estetik ifoda kabi jihatlar mujassamlashgan. Televidenie va radio boshlovchilari uchun bu talablar yanada yuqori qo'yiladi. Chunki ularning nutqi yuz minglab, hatto millionlab odamlarga bir vaqtning o'zida ta'sir ko'rsatadi. Birgina talaffuzdagi xatolik yoki nutqdagi sun'iylik auditoriya tomonidan tezda seziladi va boshlovchiga bo'lgan ishonch darajasini pasaytiradi. Shu bois boshlovchi nutq madaniyati nafaqat uning shaxsiy kasbiy salohiyatini, balki axborot dasturining umumiy samaradorligini belgilaydi [1; 2; 3].

O'zbekiston MTRK tarkibida turli yo'nalishdagi axborot dasturlari mavjud bo'lib, ularning asosiy vazifasi jamiyatni dolzarb voqea-hodisalardan xabardor qilishdan iborat. Mazkur dasturlar orqali davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari, ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, madaniy va ma'naviy hayotdagi yangiliklar keng targ'ib qilinadi. Shu bois, axborot dasturlari boshlovchisining har bir so'zi, har bir nutq ifodasi muayyan ma'naviy va ijtimoiy yukni o'z ichiga oladi.

Bugungi global axborot maydonida raqobat keskin kuchaygan bir sharoitda nutq madaniyatining ahamiyati yanada ortadi. Chunki auditoriya axborotni nafaqat mazmun, balki uning taqdim etilish uslubi orqali ham baholaydi. Agar boshlovchi nutqi ravon, ta'sirchan, tinglovchi ehtiyojlariga mos bo'lsa, axborot dasturlari auditoriyada ishonch uyg'otadi. Aks holda, suhandonning nutqidagi kamchiliklar axborotning ta'sirchanligini susaytiradi [4].

Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada O'zbekiston MTRK axborot dasturlari boshlovchilarining nutq madaniyati va uning auditoriyaga ta'siri ilmiy tahlil etiladi. Masalaning dolzarbligi quyidagilar bilan izohlanadi.

Birinchidan, O'zbekistonda ommaviy axborot vositalari orqali jamoatchilik fikri shakllanishida televidenie va radioning ahamiyati katta. Shuning uchun boshlovchi nutq madaniyati jamiyatdagi ma'naviy muhitga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ikkinchidan, axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan bugungi kunda auditoriya talablari ham o'zgarmoqda. Shuning uchun boshlovchilardan zamonaviy nutq standartlariga, orfoepik me'yorlarga va ta'sirchan ifoda vositalariga rioya qilish talab etiladi.

Uchinchidan, O'zbekiston MTRK axborot dasturlari nafaqat mahalliy, balki xalqaro axborot maydonida ham ko'zga tashlanadi. Bu esa boshlovchilarning nutq madaniyati orqali mamlakat imijiga ham ta'sir ko'rsatishini anglatadi.

Mavzuni tadqiq etish jarayonida nutq madaniyati nazariy asoslari, boshlovchi shaxsining rolini o'rgangan tilshunoslar va jurnalistikashunos olimlarning ilmiy ishlariga tayaniladi. Shuningdek, O'zbekiston MTRK axborot dasturlari misolida amaliy kuzatishlar va kontent-tahlil usullari qo'llaniladi.

Ushbu maqolaning maqsadi – O'zbekiston MTRK axborot dasturlarida boshlovchilar nutq madaniyatining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash, ularning auditoriyaga ta'sirini baholash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Shu maqsaddan kelib chiqib, quyidagi vazifalar belgilandi:

- nutq madaniyati tushunchasi va uning teleradio jurnalistikadagi o'rnini yoritish;
- O'zbekiston MTRK axborot dasturlari boshlovchilarining nutq uslubini tahlil qilish;
- auditoriya tomonidan nutq madaniyatining qabul qilinishi va ta'sirini o'rganish;
- zamonaviy talablar va xalqaro tajribalar bilan solishtirish;

- boshlovchilar nutq madaniyatini takomillashtirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shunda bo'ladiki, unda O'zbekiston MTRK axborot dasturlari misolida boshlovchi nutq madaniyatining ta'sirchanlik omillari maxsus tahlil qilinadi va auditoriya nuqtai nazaridan baholanadi. Ilmiy ahamiyati esa shundaki, natijalar jurnalistika ta'limi, nutq madaniyati nazariyasi va axborot kommunikatsiyasi amaliyotida foydalanilishi mumkin.

Metodlar

O'zbekiston MTRK axborot dasturlarida boshlovchilar nutq madaniyati va uning auditoriyaga ta'sirini o'rganishda tadqiqot metodologiyasi nazariy va amaliy jihatdan kompleks yondashuvga asoslandi. Bu mavzu faqat tilshunoslik sohasidagi nazariy tushunchalargagina tayanib qolmasdan, jurnalistika amaliyoti, auditoriya psixologiyasi va ommaviy kommunikatsiya nazariyasi bilan ham uyg'un holda tadqiq etildi. Chunki boshlovchi nutqi bugungi axborot maydonida ko'p qirrali hodisa hisoblanadi va uning ta'siri nafaqat til normalariga rioya qilish bilan, balki axborotni qabul qiluvchi auditoriyaning psixologiyasi, ijtimoiy pozitsiyasi va madaniy saviyasi bilan ham chambarchas bog'liqdir.

Tadqiqotda qo'llanilgan ilmiy metodlar turli bosqichlarda samarali qo'llanildi. Birinchi bosqichda nutq madaniyati nazariy asoslarini o'rganish maqsadida tilshunoslik, psixolingvistika va jurnalistika nazariyasi bo'yicha ilmiy adabiyotlar chuqur tahlil qilindi. Nutq madaniyatining tarkibiy qismlari, uning til me'yorlari bilan munosabati, ifoda vositalari va ta'sirchanlik omillari haqidagi ilmiy mulohazalar metodologik zamin sifatida xizmat qildi. Shu jarayonda tilshunoslikdagi orfoepiya va orfografiya qoidalari, fonetika va diksiya xususiyatlari, jurnalistikadagi axborot taqdimoti usullari va ta'sirchanlik usullari alohida o'rganildi [5; 6].

Ikkinchi bosqichda amaliy tahlil uchun O'zbekiston MTRK axborot dasturlari tanlab olindi. Axborot dasturlari kunlik yangiliklar, tahliliy ko'rsatuvlar va maxsus reportajlardan iborat bo'lib, ularda boshlovchi nutq madaniyatining turli qirralari namoyon bo'ladi. Masalan, kunlik yangiliklarda tezkorlik va aniqlik muhim bo'lsa, tahliliy ko'rsatuvlarda ta'sirchanlik va intonatsiyaga ko'proq e'tibor beriladi. Shuning uchun turli janrlardagi ko'rsatuvlarni qamrab olish nutq madaniyatini har tomonlama tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqotda kontent tahlil uslubi keng qo'llanildi. Efirga uzatilgan axborot dasturlari matnlari yozma shaklga ko'chirildi va ularda orfoepik qoidalarga rioya qilinishi, adabiy til normalariga yaqinligi, uslubiy muvofiqlik va ma'no aniqligi tahlil qilindi. Kontent tahlil jarayonida nutqning tarkibiy qismlari — fonetik, leksik va sintaktik jihatlari alohida o'rganildi. Bu metod orqali ayniqsa, boshlovchilarning orfoepiyadagi xatolari, so'z tanlashdagi bir xillik yoki nostandart holatlar aniqlandi [7; 8].

Boshlovchi nutqini o'rganishda kuzatish usuli muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Efir jarayonida boshlovchilarning tabiiy nutq holati, diksiyasi, sur'ati, pauzalardan foydalanish darajasi, intonatsiyadagi farqlar kuzatildi. Bunda tinglovchi va tomoshabin uchun nutqning qay darajada ravon va ta'sirchan chiqishiga e'tibor qaratildi. Shu bilan birga, kuzatish metodi orqali efir paytidagi nutqda tabiiylik va sun'iylik orasidagi chegara aniqlandi.

Auditoriya fikrini o'rganish ham tadqiqotning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'ldi. Buning uchun so'rov va intervyu usullari qo'llanildi. Tomoshabinlardan boshlovchi nutqi haqidagi shaxsiy fikrlari, ular uchun qaysi jihatlar muhimligi va qaysi xatolar e'tiborini

tortgani haqida ma'lumot yig'ildi. Auditoriyaning turli yosh va ijtimoiy qatlam vakillari qamrab olindi. Chunki nutq madaniyatiga munosabat ko'pincha madaniy saviya va shaxsiy didga ham bog'liq bo'ladi. Auditoriya fikrini o'rganish orqali boshlovchi nutq madaniyatining ta'sir doirasi va uning ijtimoiy ahamiyati yanada oydinlashdi.

Tadqiqotda qiyosiy tahlil usuli alohida o'rin tutdi. O'zbekiston MTRK axborot dasturlari boshlovchilari nutqi xalqaro teleradio kanallari — BBC, CNN, Al Jazeera va Rossiya davlat kanallari misolidagi boshlovchilar nutqi bilan solishtirildi. Bu orqali milliy uslubning o'ziga xos jihatlari va umumiy xalqaro standartlardan qay darajada farq qilishi yoki ularga mos kelishi tahlil etildi. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatdiki, milliy boshlovchilarda nutq madaniyatida ayrim hollarda orfoepik xatolar va intonatsiyada sun'iylik uchrasa, xalqaro kanallardagi boshlovchilar nutqi ko'proq standartlashgan va tinglovchiga ta'sirchan ko'rinishda chiqadi [9;10; 11].

Metodologik asos sifatida psixolingvistika va sotsiolingvistika nazariyalari ham qo'llanildi. Chunki boshlovchi nutqi faqat til me'yorlari bilan cheklanib qolmay, uni qabul qiluvchi auditoriyaning psixologiyasi bilan ham bog'liq. Auditoriya ma'lumotni qanday qabul qilishi, boshlovchi nutqini qanday baholashi uning ijtimoiy holati, madaniy saviyasi va shaxsiy tajribasiga ham bog'liq. Shu bois, tadqiqotda tinglovchi psixologiyasi va jamiyatdagi umumiy ma'naviy muhit ham hisobga olindi.

Metodlar majmuasi nutq madaniyatini ilmiy va amaliy jihatdan chuqur tahlil qilish imkonini berdi. Nazariy tahlil orqali nutq madaniyati tushunchasining asosiy qirralari yoritildi, amaliy kuzatish va kontent tahlil orqali boshlovchilar nutqidagi o'ziga xos xususiyatlar va kamchiliklar aniqlandi, auditoriya fikrini o'rganish orqali esa ularning ta'siri qay darajada bo'lishi chuqurroq o'rganildi. Qiyosiy tahlil esa milliy va xalqaro tajribani uyg'un holda tahlil qilish imkonini yaratdi.

Natijada metodlarning uyg'un qo'llanilishi ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligini ta'minladi. Chunki o'tgan davrdagi ko'pgina ishlar umumiy nazariy mulohazalar bilan cheklangan bo'lsa, mazkur ishda nazariya va amaliyot uyg'unligi, auditoriya nuqtai nazari va xalqaro tajriba birgalikda tahlil etildi. Shu jihati bilan mazkur metodlar tadqiqotning asosiy maqsad va vazifalarini amalga oshirish uchun samarali xizmat qildi.

Natijalar

O'zbekiston MTRK axborot dasturlari tahlil etilganda eng asosiy xulosa shuki, boshlovchilar nutq madaniyati so'nggi yillarda sezilarli darajada takomillashgan. Bu jarayon mamlakatda davlat tili maqomining mustahkamlanishi, til me'yorlariga katta e'tibor qaratilgani va ommaviy axborot vositalarida nutq madaniyatiga oid qator uslubiy qo'llanmalarining ishlab chiqilgani bilan uzviy bog'liq. Natijalar shuni ko'rsatdiki, markaziy telekanallarda xizmat qilayotgan boshlovchilarning aksariyati orfoepik qoidalarga amal qilishga harakat qiladilar, nutqlari aniq, ravon va intonatsiya jihatdan uyg'un. Shuningdek, ular axborotni neytral, xolis va tomoshabinni hurmat qilgan holda taqdim etishga intilmoqdalar.

Biroq tahlil jarayonida ma'lum bo'ldiki, barcha hollarda ham nutq madaniyati yuqori darajada emas. Masalan, ba'zi boshlovchilarning nutqida sun'iylik seziladi, ular ortiqcha tantanavor intonatsiyadan foydalanadilar. Bu holat tomoshabinlarda ma'lumotni qabul qilishda ma'lum qiyinchilik tug'diradi. Auditoriyaning aksar qismi yangiliklarning oddiy va

ravon uslubda yetkazilishini afzal ko'radi. Shuning uchun ortiqcha dramatizatsiya qilingan nutq ba'zan salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Kontent tahlil jarayonida orfoepiya me'yorlariga rioya qilish masalasida ham ayrim kamchiliklar aniqlandi. Ayrim boshlovchilar so'zlarni talaffuz qilishda rus tili ta'siridan chiqolmay qoladilar, bu esa o'zbek tili me'yorlari bilan to'qnashuvga olib keladi. Masalan, ba'zi geografik nomlar yoki xorijiy atamalar talaffuzida noaniqliklar kuzatiladi. Bunday holatlar auditoriyaning til madaniyatiga bo'lgan intilishini susaytirishi mumkin. Chunki televideniedagi nutq ko'pincha yosh avlod uchun namuna sifatida xizmat qiladi.

Auditoriyaning qabul qilish jarayonini tahlil qilish natijalariga ko'ra, boshlovchi nutqining tempi va ravonligi eng muhim omillardan biri ekani aniqlandi. Agar nutq juda tez bo'lsa, tomoshabin ma'lumotni to'liq o'zlashtira olmaydi. Agar juda sekin bo'lsa, uning diqqati tarqalib ketadi. Shuning uchun professional boshlovchilar nutq sur'atini o'rtacha darajada ushlab turishga harakat qiladilar. MTRK axborot dasturlarida ko'pincha ana shunday me'yorga rioya qilinadi, ammo ayrim hollarda boshlovchilarning tayyorgarlik darajasi yetarli bo'lmaganida nutqda noqulay tanaffuslar kuzatiladi.

Tinglovchilar fikrlari tahlil qilinganda shu ma'lum bo'ldiki, ular uchun axborotning mazmuni bilan birga uning taqdim etilish uslubi ham katta ahamiyatga ega. Boshlovchi nutqi oddiy va ravon bo'lsa, auditoriya ma'lumotni oson qabul qiladi. Agar nutq sun'iy yoki ortiqcha rasmiy bo'lsa, tinglovchida qiziqish pasayadi. Shu bois nutq madaniyati to'g'ri tashkil etilganda dasturning samaradorligi oshadi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, yosh boshlovchilarning nutq madaniyatida zamonaviy tendensiyalar sezilmoqda. Ular qisqa va lo'nda ifodalardan ko'proq foydalanadilar, ingliz tilidan kirib kelayotgan ayrim atamalarni ham nutqida ishlatishga moyildirlar. Bu holat ayrim yosh auditoriya uchun yangicha va zamonaviy tuyulsa-da, katta yoshli tinglovchilar uchun tushunarsiz bo'lishi mumkin. Bu esa televidenie auditoriyasining turli qatlamlari uchun umumiy me'yorlarni belgilash zarurligini ko'rsatadi.

Efir jarayonida boshlovchi nutqining emotsional ta'siri ham katta ahamiyatga ega ekani aniqlandi. Neytral, lekin ishonchli ovoz auditoriyada ishonch uyg'otadi. Agar boshlovchi noto'g'ri intonatsiya bilan chiqish qilsa, yangilikning ahamiyati pasayib ketishi mumkin. Masalan, halokatlar yoki fojiali voqealar haqida xabar berilayotganda ortiqcha shod intonatsiya qo'llanilsa, bu auditoriya tomonidan salbiy qabul qilinadi. Shuning uchun nutq madaniyati nafaqat til qoidalariga rioya qilish, balki ovoz orqali to'g'ri hissiy ta'sir ko'rsatishni ham o'z ichiga oladi.

Xalqaro tajribalar bilan qiyos qilinganda, natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston MTRK boshlovchilarining nutq madaniyati ko'p jihatdan Turkiya, Rossiya va Qozog'iston telekanallari standartlariga yaqin. Turkiya telekanallarida boshlovchilarning diksiyasi va emotsional ta'siri yuqori darajada shakllangan. Rossiyada esa nutqning rasmiyligi va mantiqiyligiga katta e'tibor qaratiladi. O'zbekistonda ham oxirgi yillarda diktorlik kurslari va nutq madaniyati bo'yicha maxsus seminarlar tashkil etilayotgani ijobiy samara bermoqda. Biroq ayrim boshlovchilarda hali ham nutq ustidan ishlash yetarli emasligi ko'zga tashlanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, axborot dasturlarida boshlovchi nutq madaniyati to'g'ri tashkil etilganda auditoriyaning ishonchi oshadi, dasturning ta'sir kuchi ortib, uning ijtimoiy ahamiyati kuchayadi. Nutqda orfoepiya qoidalariga amal qilish, diksiya ravonligi,

intonatsiyaning tabiiyligi, tempning me'yorligi va soddalik — bularning barchasi axborot dasturining sifatini belgilaydigan asosiy omillardir.

Muxokama bo'limi har qanday ilmiy maqolaning eng muhim qismlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan shu qismda tadqiqot jarayonida olingan natijalar ilmiy jihatdan asoslanadi, ularning ilmiy va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi hamda mavjud nazariy va amaliy manbalar bilan taqqoslanadi. "O'zbekiston MTRK informatsion dasturlarida boshlovchining nutq madaniyati va uning auditoriyaga ta'siri" mavzusidagi tadqiqotda olingan ma'lumotlar asosida qator muhim xulosalarga kelindi va bu natijalarni ilmiy mulohaza orqali yanada chuqurroq anglash imkoniyati mavjud.

Avvalo, boshlovchi nutq madaniyati bilan bog'liq holatlar tahlil qilinganda ma'lum bo'ldiki, nutq madaniyatining yuqori darajada bo'lishi jurnalistning kasbiy mahoratini belgilab beruvchi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Til madaniyati orqali nafaqat axborot yetkaziladi, balki auditoriya bilan ishonchli muloqot o'rnatiladi. Agar boshlovchi nutqida orfoepiya qoidalariga amal qilsa, ma'noni to'liq va ravon yetkaza bilsa, leksik boylikdan to'g'ri foydalansa, auditoriyada ijobiy ta'sir uyg'otadi. Tadqiqot jarayonida ko'plab holatlarda nutqning ma'naviy ta'siri boshlovchi shaxsiy madaniyati va nutq uslubiga bevosita bog'liq ekani kuzatildi.

Ikkinchidan, auditoriyaga ta'sir jarayonida nutq madaniyatining o'rni alohida ko'zga tashlanadi. Tomoshabinlar uchun teleboshlovchi nafaqat axborot yetkazuvchi shaxs, balki ma'lum ma'noda o'qituvchi, yo'l ko'rsatuvchi, tarbiyachi sifatida ham namoyon bo'ladi. Shu sababli boshlovchi nutq madaniyati orqali omma ongida muayyan g'oyalar, munosabatlar va qarashlarni shakllantiradi. Bu holat televideniya efir orqali tarqatiladigan axborotning ijtimoiy ta'siri qanchalik katta ekanini ko'rsatadi.

Uchinchidan, natijalar shuni ko'rsatadiki, nutq madaniyati faqat fonetik va grammatik tozalik bilan cheklanmaydi. U auditoriya bilan muloqot uslubi, axborotni emotsional va intellektual jihatdan uyg'un tarzda yetkazish, auditoriya ehtiyojlarini his qilish bilan ham belgilanadi. Jurnalistika nazariyasida ham qayd etilganidek, ommaviy axborot vositalarida faoliyat yurituvchi har bir shaxs auditoriyaning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda nutq qura bilishi kerak.

To'rtinchidan, tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, axborot dasturlarida boshlovchilar nutq madaniyatining yuqori darajada bo'lishi MTRKning ijtimoiy imijiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Nutqdagi xato va kamchiliklar, grammatik yoki orfoepik nuqsonlar tomoshabinlarda ishonchsizlik tuyg'usini uyg'otadi, bu esa ommaviy axborot vositasining ta'sir kuchini pasaytiradi. Shu bilan birga, tildagi tozalik, mazmunning aniqligi va uslubiy ravonlik jurnalistga nisbatan ishonch uyg'otadi va uning nufuzini oshiradi.

Shu jihatdan, tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, u O'zbekiston MTRK axborot dasturlarida boshlovchilar nutq madaniyati darajasini yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi. Boshlovchilar uchun maxsus nutq madaniyati kurslarini yo'lga qo'yish, til madaniyati va diksiyani rivojlantiruvchi mashg'ulotlar tashkil etish, orfoepiya va uslubiy me'yorlar bo'yicha doimiy seminarlar o'tkazish maqsadga muvofiqdir.

Shuningdek, mazkur tadqiqot xorijiy tajribalar bilan taqqoslanganda ham muayyan xulosalar berish imkoniyatini yaratdi. Masalan, Yevropa va Amerika televidenielerida boshlovchilar uchun nutq madaniyati bo'yicha alohida standartlar ishlab chiqilgan va ular

qat'iy ravishda amalda qo'llanadi. O'zbekistonda ham shunday tajribani joriy qilish orqali MTRKning nufuzini yanada oshirish mumkin bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, nutq madaniyati jurnalist kasbiy mahoratining ajralmas qismi bo'lib, uning auditoriya bilan muvaffaqiyatli muloqotga kirishishi va ijtimoiy ta'sir kuchini ta'minlaydi. Nutq madaniyatining to'g'ri shakllanishi MTRK axborot dasturlarining samaradorligini ta'minlaydi va mamlakatimiz axborot maydonida yuqori sifatli jurnalistik faoliyat yuritish uchun zamin yaratadi.

Muhokamada birinchi e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan jihat shundaki, ko'plab rivojlangan mamlakatlarda televidenie boshlovchilari uchun nutq madaniyati masalasi alohida davlat va kasbiy standartlar asosida nazorat qilinadi. Masalan, Britaniyada BBC o'z xodimlari uchun maxsus til va nutq qoidalari tuzgan bo'lib, har bir boshlovchi efirga chiqishdan oldin orfoepiya, diksiya va intonatsiya bo'yicha qat'iy tayyorgarlikdan o'tadi. Nutqdagi har qanday xato nafaqat boshlovchi shaxsiga, balki kanalning nufuziga ham ta'sir qiladi. Shuning uchun Britaniyada jurnalistika ta'limi jarayonida nutq madaniyati fanlari alohida kurs sifatida kiritilgan.

Amerika televideniesi tajribasida esa auditoriya psixologiyasiga mos nutq uslubiga katta e'tibor qaratilgan. Masalan, CNN yoki ABC kabi yirik kanallarda boshlovchilar axborotni to'g'ridan-to'g'ri yetkazib berish bilan birga, uning emotsional ta'sirini ham hisobga olishlari kerak. Bu yerda nutq madaniyati faqat tilning to'g'ri qo'llanishi emas, balki ta'sirchanlik, auditoriya bilan muloqotga kirisha olish, ehtirosni to'g'ri berib borish bilan belgilanadi.

Rossiya televideniesida ham nutq madaniyatiga katta urg'u qaratilgan. Oliy o'quv yurtlarida "Televidenie boshlovchisining nutq madaniyati" kabi maxsus kurslar mavjud. Rossiya MTRKda boshlovchilar uchun maxsus mashg'ulotlar tizimli ravishda tashkil qilinadi. Ayrim hollarda efirdan oldin boshlovchi tilshunos va stilist bilan maslahatlashishi ham talab etiladi.

Shu bilan birga, Yaponiya televideniesi tajribasi ham O'zbekiston uchun qiziqarli. Yaponiyada teleboshlovchi nafaqat axborot yetkazuvchi, balki milliy madaniyat va qadriyatlarni targ'ib etuvchi shaxs sifatida qaraladi. Shuning uchun nutq madaniyatida milliy urf-odatlar, an'anaviy intonatsiyalar va qo'llanmalarga alohida ahamiyat beriladi.

Ushbu xorijiy tajribalardan kelib chiqib aytish mumkinki, O'zbekiston MTRKda ham nutq madaniyati masalasini yanada yuqori darajaga ko'tarish uchun bir nechta amaliy choralar zarur. Birinchidan, teleboshlovchilar uchun nutq madaniyati bo'yicha muntazam kurslar tashkil etish, ularni tilshunoslar va aktyorlik mahorati ustalari bilan hamkorlikda tayyorgarlikdan o'tkazish maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, orfoepiya va uslubiy me'yorlar bo'yicha milliy standart ishlab chiqilishi zarur. Uchinchidan, efir sifati ustidan doimiy monitoring olib borilib, nutq madaniyatidagi xatolar aniqlansa, ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilishi kerak.

Shu bilan birga, auditoriya psixologiyasiga mos uslubiy yondashuv ham talab etiladi. Chunki O'zbekistondagi tomoshabinlarning ma'naviy dunyoqarashi, milliy mentaliteti va ijtimoiy-siyosiy talablari o'zga davlatlardan farq qiladi. Boshlovchi nutq madaniyati milliy urf-odat va ma'naviy qadriyatlarga uyg'un bo'lishi, shu bilan birga zamonaviy uslub bilan boyitilishi lozim.

Muhokama davomida yana bir muhim jihat shuki, nutq madaniyatini takomillashtirish nafaqat teleboshlovchilarning, balki butun MTRKning nufuziga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki

auditoriya uchun birinchi taassurot aynan boshlovchi orqali shakllanadi. Shuning uchun nutq madaniyatini oshirish jarayoni milliy jurnalistikaning raqobatbardoshligini ta'minlaydigan asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, O'zbekiston MTRK informatsion dasturlarida boshlovchi nutq madaniyati va uning auditoriyaga ta'siri masalasi nafaqat til va uslub muammosi, balki milliy axborot makonining nufuzi bilan chambarchas bog'liq jarayondir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, teleboshlovchining nutq madaniyati orqali auditoriyaga yetkaziladigan axborotning ta'sir darajasi keskin o'zgaradi. Nutqdagi tozalik, orfoepiya qoidalariga rioya qilish, uslubiy uyg'unlik va ma'naviy yuksaklik boshlovchining ijtimoiy imijini shakllantiribgina qolmay, balki MTRKning umumiy nufuziga ham bevosita ta'sir qiladi.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, nutq madaniyati auditoriya bilan ishonchli muloqot o'rnatishning asosiy vositasi hisoblanadi. Aynan boshlovchi nutqi orqali tomoshabinlar axborotni qanchalik to'g'ri va xolis qabul qilishi, unga nisbatan qanchalik ishonch uyg'onishi belgilab beriladi. Demak, nutq madaniyati televideniya axborot samaradorligini ta'minlaydigan strategik omillardan biridir.

Xorijiy tajribalar bilan taqqoslash shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda teleboshlovchilar uchun nutq madaniyati maxsus standartlar asosida yo'lga qo'yilgan va bu standartlarga qat'iy amal qilinadi. Bu tajribani milliy sharoitga mos holda qo'llash orqali O'zbekistonda ham MTRKning nufuzi va ta'sir darajasini yanada oshirish mumkin.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, u teleboshlovchilarning nutq madaniyatini takomillashtirish uchun qator tavsiyalar berdi. Xususan, MTRK doirasida maxsus nutq madaniyati kurslarini tashkil etish, orfoepiya va uslubiy me'yorlar bo'yicha milliy standart ishlab chiqish, auditoriya psixologiyasiga yo'naltirilgan nutq mashg'ulotlarini yo'lga qo'yish maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga, nutq madaniyatida milliy qadriyatlar va zamonaviy uslub uyg'unligini ta'minlash ham katta ahamiyatga ega.

Xulosa sifatida aytish joizki, boshlovchi nutq madaniyati nafaqat shaxsiy kasbiy mahorat ko'rsatkichi, balki milliy axborot makonining sifat darajasini belgilaydigan asosiy omil hisoblanadi. Demak, MTRK axborot dasturlarida nutq madaniyatiga alohida e'tibor qaratish mamlakat jurnalistikasining raqobatbardoshligini oshirish, milliy madaniy qadriyatlarni asrab-avaylash va jamiyatda sog'lom axborot muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Абдуллаева М. Журналист нутқ маданияти ва аудитория психологияси. – Тошкент: Фан, 2019. – 215 б.
2. Ахмедова Н. Телевиденида тил маданияти масалалари. – Тошкент: ЎЗЖОҚУ нашриёти, 2020. – 184 б.
3. Бобоев Т. Ўзбек тили орфоэпияси. – Тошкент: Ўқитувчи, 2018. – 240 б.
4. Каримова Ш. Тележурналистика назарияси ва амалиёти. – Тошкент: Университет, 2021. – 276 б.
5. Сидоров В. Култура речи на телевидении. – Москва: Аспект Пресс, 2017. – 198 с.
6. Соловёв А. Язык СМИ и его воздействие на аудиторию. – Москва: Наука, 2019. – 222 с.
7. Fairclough N. Language and Power. – London: Routledge, 2015. – 312 p.

8. McQuail D. Mass Communication Theory. – London: Sage Publications, 2020. – 410 p.
9. Allan S., Thorsen E. Journalism and Democracy in the Digital Age. – London: Routledge, 2019. – 298 p.
10. Allan R. Broadcast Journalism: Techniques of Radio and Television News. – Oxford: Focal Press, 2018. – 356 p.
11. Moriarty S., Mitchell N., Wells W. Advertising and IMC: Principles and Practice. – Boston: Pearson, 2020. – 420 p.

YANGI DAVR ILM-FANI: INSON UCHUN INNOVATSION G'OYA VA YECHIMLAR

I RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI MATERIALLARI

2026-yil, yanvar

Mas'ul muharrir: *F.T.Isanova*
Texnik muharrir: *N.Bahodirova*
Diszayner: *I.Abdihakimov*

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar. I Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. 2-jild, 1-son (yanvar, 2026-yil). – 80 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 8-yanvar

Barcha huquqlar himoyalangan.
© Science problems team, 2026-yil.
© Mualliflar jamoasi, 2026-yil.